

2.1. Ηρόδοτος

Όταν ο Ηρόδοτος αποφάσιζε να ασχοληθεί με τα έργα των ανθρώπων, για να μην τα σβήσει ο χρόνος έκανε σε σύγκριση με τους λογογράφους μια αποφασιστική τομή που δικαιολογημένα αναγνώρισε ο Κικέρωνας. Γιατί το ενδιαφέρον των λογογράφων ήταν η συλλογή εθνογραφικού και γεωγραφικού υλικού χωρίς την εξιστόρηση γεγονότων που πρωταγωνιστές ήταν οι άνθρωποι, ενώ ο Ηρόδοτος χωρίς να αποκλείει αυτό το έργο της εθνογραφικής και γεωγραφικής αναφοράς - κάθε άλλο μάλιστα - έδωσε σαφή προτεραιότητα στα ανθρώπινα έργα.

2.2. Θουκυδίδης

Η ακμή του Θουκυδίδη συμπίπτει με το β' μισό του 5ου αι., όπου η περικλεική Αθήνα με τον πολύπτυχο δυναμισμό της θα αναδειχθεί σε πανελλήνιο πνευματικό κέντρο. Το πνευματικό κλίμα της Αθήνας με τις νεωτεροποιές ιδέες της σοφιστικής διαμόρφωσε τον πνευματικό του κόσμο και άφησε ανεξίτηλα σημάδια στο έργο του. Θρεμμένος από τις ιδέες της εποχής του ο Θουκυδίδης, μολονότι είχε αδιαμφισβήτητα ολιγαρχικές καταβολές κράτησε επιφυλακτική στάση στην παράδοση επηρεασμένος βαθύτατα από τον ορθολογισμό της σοφιστικής.

2.3. Ξενοφών.

Αυτή η εντυπωσιακή εξέλιξη της ιστοριογραφίας που μετά την ηροδοτεία ηθογραφία εξυψώνεται σε επιστημονική διεθνολογία, με τον Θουκυδίδη δεν είχε την τύχη των άλλων ειδών, με την έννοια ότι ο άμεσος διάδοχος της επιστημονικής ιστορικής ανάλυσης του Θουκυδίδη, ο Ξενοφώντας, επιστρέφει στη διπλή αιτιότητα θεού και ανθρώπου. Όσο κι αν στα *Ελληνικά* του ο Ξενοφών προσπαθεί να ακολουθήσει το θουκυδιδικό ύφος γραφής, προσπάθεια που είναι πιο ευδιάκριτη στα πρώτα βιβλία του ιστορικού του έργου, η βασική ιστορική του αντίληψη αποτελεί υπαναχώρηση προς την ηροδοτεία ιστοριογραφία σε τέτοιο βαθμό, που σε σύγκριση με το επίπεδο της επιστημονικής θουκυδιδικής ιστοριογραφίας καταντά αναχρονισμός. Ο Ξενοφών, όσο κι αν προσπαθεί να ακολουθήσει τη θουκυδιδική ανάλυση των αιτιών, παραμένει δυστυχώς μόνο στην επιφάνεια των πραγμάτων, αδυνατώντας να συλλάβει στην πληρότητά του, το παιχνίδι των δυνάμεων και να το αποδώσει έστω και ακροθιγώς. Ιδιαίτερα αισθητή είναι η μεροληπτική στάση που κρατάει για τη Σπάρτη με αποτέλεσμα ο ίδιος να υπονομεύει την αντικειμενικότητα του έργου του. Εκεί όμως που ο ιστορικός παρουσιάζει την πιο χτυπητή απόκλιση από τον Θουκυδίδη, είναι αδιαμφισβήτητα η αιτιότητα στην ιστορία, που για τον Ξενοφώντα αναζητείται πάντα στις θεϊκές αποφάσεις, που φροντίζουν πάντα να τιμωρούν τους παραβάτες. Έτσι η εύκολη αναγωγή της παρακμής της Σπάρτης στην οργή των θεών, γιατί παρέβη την υπόσχεσή της να αφήσει αυτόνομες τις ελληνικές πόλεις παραπέμπει στην ίδια μεταφυσική αντίληψη με την οποία οι Λακεδαιμόνιοι ερμήνευαν την πτωτική πορεία των κρατικών τους υποθέσεων. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Λακεδαιμόνιοι θεωρούσαν ότι η προσβλητική συμπεριφορά τους προς τους πρέσβεις των Περσών ευθυνόταν γι' αυτό και αποφάσισαν να στείλουν δύο εθελοντές για να εξευμενίσουν τους θεούς.

Έτσι όμως εμποδίζεται η διερεύνηση των πραγματικών αιτιών των γεγονότων και συσκοτίζεται η ιστορική σκηνή. Ο Ξενοφών αποδεικνύεται περισσότερο ένας πολεμικός ανταποκριτής παρά ένας ερευνητής της ανθρώπινης δράσης.

3. Οι στόχοι της ιστορικής συγγραφής

3.1. Ηρόδοτος

Όταν ο Ηρόδοτος στην αρχή του έργου του προσπαθεί να αναγάγει την αιτία του πολέμου ανάμεσα στους Έλληνες και τους Πέρσες στην κληρονομική έχθρα Ευρώπης-Ασίας, που άρχισε με τις αρπαγές γυναικών, τότε, παρά την προφανή σύνδεση του με τους μύθους, δίνει το προσωπικό του στίγμα, δηλώνοντας ότι θα αρχίσει με τον άνθρωπο που πρώτος αδίκησε τους Έλληνες

Αυτή ακριβώς η δήλωσή του, που αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την αποτίμηση της προσφοράς του ως ιστορικού και θα ασχοληθεί με τα έργα των ανθρώπων, καταγράφεται προγραμματικά στην εισαγωγή του έργου του:

(Αυτή εδώ είναι η έκθεση της έρευνας του Ηρόδοτου από την Αλικαρνασσό, για να μη σβήσουν με τον καιρό όσα έγιναν από τους ανθρώπους, ούτε να χάσουν τη φήμη τους μεγάλα και αξιοθαύμαστα επιτεύγματα που έγιναν άλλα από Έλληνες κι άλλα από βαρβάρους κι ακόμη για ποια αιτία πολέμησαν μεταξύ τους).

Στην εισαγωγή του έργου, που θυμίζει τα προοίμια της επικής ποίησης και την αποστολή τους η φανερή δυσκολία του συγγραφέα να διατυπώσει ικανοποιητικά τους στόχους του με μια τριμέλεια αντανακλά στη νοηματική δυσκολία του χωρίου. Η σειρά που περιγράφει τους στόχους του ο συγγραφέας προφανώς προδίδουν μια ιεράρχηση που ο ίδιος έκανε, απονέμοντας έτσι στα ανθρώπινα έργα τη μεγαλύτερη αξία, έπειτα στα μεγάλα και αξιοθαύμαστα έργα και στο τέλος στην αιτία της σύγκρουσης. Το πρόβλημα που ανακύπτει εδώ είναι, αν περιορίσουμε εδώ τα έργα μόνο στις κατασκευές, όπως οι πυραμίδες της Αιγύπτου ή οι κήποι της Βαβυλώνας, ή αν μπορεί η φράση να θεωρηθεί μια εξειδίκευση της προηγούμενης και έτσι τα αξιοθαύμαστα έργα να περιλαμβάνουν και πράξεις Ελλήνων και βαρβάρων, ερμηνεία που είναι προτιμότερη. Άλλωστε η επόμενη φράση για την αιτία του πολέμου αποτελεί μια κορύφωση της πρώτης φράσης, αφού ο συγγραφέας περνάει από τα έργα των ανθρώπων σ' αυτά των Ελλήνων και των βαρβάρων και στη συνέχεια στην αιτία του πολέμου μεταξύ τους.

Η σημαντικότερη ωστόσο διαφοροποίηση που του έδωσε και τον τίτλο του ιστορικού είναι η καταγραφή των ανθρωπίνων πράξεων για να μην περιπέσουν σε λήθη. Ο Ηρόδοτος προσδιορίζει έτσι την ιστοριογραφία ως θεραπευτική της συλλογικής μνήμης και σε περίπτωση πολέμου ως απλής μάρτυρος της αιτίας της σύρραξης, χωρίς αυτό να συνυποδηλώνει μια βαθύτερη διερεύνηση και ανάλυση των δυνάμεων που δρουν στο βάθος των γεγονότων.

3.2. Θουκυδίδης

Όταν κανείς διαβάσει την εισαγωγική παράγραφο της θουκυδιδικής ιστορίας διαπιστώνει αμέσως την απόσταση που τη χωρίζει από την αντίστοιχη ηροδοτική.

Η λιτότητα και η προσήλωση του ιστορικού στο θέμα καθώς και η παράθεση αποδείξεων για τη σπουδαιότητα σε σύγκριση με τους προηγούμενους, δίνει ένα μέτρο κατανόησης της επιδιωκόμενης αυστηρότητας και ακρίβειας με την οποία προσεγγίζει τα γεγονότα. Το σημαντικότερο όμως χωρίο, που είναι αποκαλυπτικό του στόχου και του ρόλου που απομένει στην ιστοριογραφία βρίσκεται στο μεθοδολογικό του κεφάλαιο Στο χωρίο, όπου αναφέρεται ότι «όσοι θελήσουν να αποκτήσουν σαφή γνώση όσων έγιναν και όσων πρόκειται να γίνουν κατά τον ίδιο ή παρόμοιο τρόπο σύμφωνα με την ανθρώπινη φύση θα τους είναι αρκετό να θεωρήσουν αυτά ωφέλιμα. Γιατί το έργο έχει γραφεί για να χρησιμεύσει ως παντοτινό απόκτημα περισσότερο παρά να προκαλέσει μια πρόσκαιρη ευχαρίστηση σε διαγωνισμό», καταγράφεται μια αποφασιστική τομή στην ιστοριογραφική εξέλιξη. Η ιστορία από απλή καταγραφή πράξεων του παρελθόντος εξοπλίζει το μελετητή της με μια σίγουρη γνώση για να προβλέψει τις μελλοντικές εξελίξεις, αφού η ανθρώπινη φύση ως σταθερός παράγοντας των γεγονότων δεν αλλάζει και ενεργεί με τον ίδιο ή παρόμοιο τρόπο σε παρόμοια γεγονότα. Αυτός ο συνειδητός διδακτισμός με τον οποίο εμπλουτίζει την ιστοριογραφία ο Θουκυδίδης έχει σωστά παρατηρηθεί πως δεν αποτελεί μια απλουστευμένη μορφή αλλά μια προσπάθεια μετάδοσης πολιτικών γνώσεων με ισχύ που η μονιμότητά της εξασφαλίζεται από την κατανόηση, νομοτελειών και δυνάμεων οι οποίες ενεργούν σαν σταθερές στο βάθος των γεγονότων. Έτσι ο μελετητής μπορεί να αντιμετωπίζει καλύτερα το μέλλον του και να αποφασίζει κατανοώντας τη δυναμική των γεγονότων και προβλέποντας την εξέλιξή τους.

Η αναζήτηση του νομοτελειακού μέσα από το μεμονωμένο και του γενικού μέσα από το ειδικό, όσο κι αν φαίνεται αντιφατικό, βρίσκεται στο βάθος της ελληνικής σκέψης, που προσπαθεί να συναγάγει κανόνες με μονιμότερη ισχύ παρατηρώντας τα επί μέρους. Ο Θουκυδίδης είχε επιδοθεί συστηματικά στην αναζήτηση της ακρίβειας των μεμονωμένων γεγονότων, για να μπορέσει να συλλάβει το γενικό. Έτσι η γνώση της ιστορίας βρίσκει το πραγματικό νόημα της όχι στην ξερή, έστω και ακριβή, αναπαράσταση των γεγονότων, αλλά στον εφοδιασμό του αναγνώστη με εκείνο το εργαλείο που θα τον βοηθήσει στην πρόβλεψη, κατανόηση, ανάλυση και επομένως πρόληψη όσων πρόκειται να γίνουν.

3.3. Ξενοφών

Ο σκοπός του Ξενοφώντα να αποτελέσει το έργο του συνέχεια της ημιτελούς ιστορίας του Θουκυδίδη και να συνδεθεί όσο γίνεται ομαλότερα με αυτήν κατέστησε εκ των πραγμάτων αδύνατη την παρουσία εισαγωγικού κεφαλαίου στα **Ελληνικά** του. Ωστόσο ούτε και η ολοφάνερη πρόθεσή του να ακολουθήσει τον τρόπο της θουκυδιδικής γραφής, προϋποθέτει την αποδοχή από αυτόν του σκοπού της ιστοριογραφίας, όπως αυτός εξελίχτηκε με τον Θουκυδίδη. Η παλινδρομική του μάλιστα κίνηση προς την ηροδότεια αντίληψη της αιτιότητας και η αποστασιοποίηση στη συνέχεια του έργου του από την αρχή της αντικειμενικότητας και της μετά βασάνου εύρεσης της αλήθειας, κάθε άλλο παρά οριοθετούν ένα πλαίσιο αν όχι εξέλιξης, τουλάχιστον διατήρησης του ιστοριολογικού κειμένου του Θουκυδίδη.

7. Το Ύφος

Το ύφος στην αρχαιοελληνική γραμματεία καλλιεργήθηκε προοδευτικό από τον 6^ο αι. π.Χ., οπότε έχουμε και την πρώτη εμφάνιση του πεζού λόγου. Ενώ στη Λυρική Ποίηση είχαν εκπροσωπηθεί όλες οι αρχαίες διάλεκτοι (ιωνική, αιολική, δωρική), ο πεζός λόγος παρέμεινε αποκλειστικά κάτω από την κυριαρχία της αττικοκοινωνικής διαλέκτου. Τα αίτια πρέπει βέβαια να αναζητηθούν στις ιδιαίτερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες (οικονομική ευημερία, πολιτική σταθερότητα, δημοκρατία). Έτσι η ιωνική διάλεκτος μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρώτη «κοινή» του ελληνικού πεζού λόγου και χρησιμοποιήθηκε στη φιλοσοφία, την επιστήμη και την ιστοριογραφία.

7.1. Ηρόδοτος: Η ειρομένη λέξις

Τα πρώτα μεγάλα έργα σε πεζό λόγο γράφηκαν από τους Ίωνες λογογράφους. Οι αρχαίοι εκπρόσωποι της Περιπατητικής σχολής είχαν την εντύπωση ότι αυτή η διηγηματική πεζογραφία των Ιώνων προήλθε από την επική ποίηση με κατάλληλη βέβαια προσαρμογή, δηλαδή με κατάργηση της μετρικής μορφής. Τα αποσπάσματα όμως των έργων της πρώιμης πεζογραφίας, όπως διασώθηκαν στους παπύρους ή στην έμμεση παράδοση διαψεύδουν τη θεωρία αυτή των περιπατητικών και πιστοποιούν τη διαφορετική δομή του πεζού λόγου.

α. Δομή

Τα στοιχεία του ύφους είναι **η δομή και η γλώσσα**, ενώ παράγοντες **το άτομο, η εποχή, το είδος και οι περιστάσεις**. Ως προς τη δομή το πρώιμο ύφος είναι λιτό, χωρίς στολίδια, με μικρές κατά κανόνα και περιστατικά συνδεόμενες προτάσεις. Η σύνδεση των προτάσεων γίνεται με την επανάληψη μιας λέξης στον ίδιο ή διαφορετικό τύπο (λέξη-κλειδί) ή με τη χρήση δεικτικών αντωνυμιών. Έτσι δημιουργείται ένας αλυσιδωτός λόγος, που πρώτος ο Αριστοτέλης, στο πλαίσιο μελέτης του αρχαίου ύφους, Η παραμονή του Ηρόδοτου στην Αθήνα ήταν φυσικό να επηρεάσει το ύφος του. Έτσι επιδράσεις της σοφιστικής ρητορικής με τις αντιθέσεις και τη ρυθμικότητα των φράσεων είναι ευδιάκριτες στο έργο του.

Η διαπλοκή κυρίων και δευτερευουσών προτάσεων είναι βέβαια τέτοια που δημιουργεί ένα ολοκληρωμένο νόημα, χωρίς όμως την προβολή της λογικής σχέσης των μερών, όπως συμβαίνει στο ρητορικό ύφος.

β. Γλώσσα

Οι πολυποίκιλες επιδράσεις που δέχτηκε ο Ηρόδοτος από την ποίηση, τη σοφιστική ρητορική και την αττική διάλεκτο αντανακλώνται στη γλωσσική πολυμορφία του έργου του. Ο Ηρόδοτος δεν έγραψε στην καθαρή ιωνική του Εκαταίου, αλλά σε μια μεικτή γλώσσα στην οποία ποιητικές λέξεις και κυρίως ομηρικές έχουν την πρώτη θέση. Αυτό ήταν βέβαια φυσικό, γιατί, όπως είπαμε, ο πεζός λόγος ήταν φτωχός σε λέξεις και το μόνο λεξιλόγιο απ' το οποίο μπορούσε ο συγγραφέας να αντλήσει ήταν αυτό της ποίησης. Η παραμονή επίσης του ιστορικού στην Αθήνα με την πολυδύναμη πνευματική κίνηση αυτής της περιόδου άφησε τα ίχνη της και στη δομή και στο λεξιλόγιο.

7.2. Θουκυδίδης

α. Το αντιθετικό ύφος

Το δεύτερο στάδιο εξέλιξης του ύφους του αρχαίου πεζού λόγου αποτέλεσε το λεγόμενο «**αντιθετικό ύφος**», το οποίο δεν μπόρεσαν να αναγνωρίσουν ο Αριστοτέλης και οι αρχαίοι τεχνοκριτικοί. Οι συνθήκες ανάπτυξης του πρέπει να αναζητηθούν στην παρουσία της Σοφιστικής και τις νέες μεθόδους ρητορικής έκφρασης. Έτσι από τα μέσα του 5ου αι. η βαθιά ριζωμένη στο ελληνικό πνεύμα αντίθεση αναδεικνύεται σε κυρίαρχο εκφραστικό μέσο του ραγδαία αναπτυσσόμενου πεζού λόγου. Οι αγώνες λόγων που απαντούνται ίδια περίοδο στις τραγωδίες προδίδουν ένα νέο τρόπο σκέψης, στον οποίο η επεξεργασία και η ανάλυση της πραγματικότητας γινόταν προσιτή μέσο της αντιπαράθεσης διαφορετικών θέσεων.

Κύριοι εκπρόσωποι αυτού του νέου ύφους είναι ο Αντιφών και ο Θουκυδίδης. Στα έργα τους καταγράφεται η πρώτη και συνειδητή απόπειρα δημιουργίας ενός γλωσσικού οργάνου κατάλληλου για την ευρύτερη δυνατή χρήση (ρητορεία, αναλύσεις, περιγραφές).

Και πραγματικά η χρήση του και στη ρητορεία (**Τετραλογία** του Αντιφώντα, **Δημηγορία** του Θουκυδίδη), αλλά και στην ανάλυση και έκθεση των γεγονότων (ιστορικά μέρη του Θουκυδίδη) πιστοποιούν τη λειτουργία του ως καθαυτό οργάνου συνειδητής τέχνης για ακρίβεια και σαφήνεια.

α. Δομή

Το κυριότερο χαρακτηριστικό του αντιθετικού ύφους είναι η αντίθεση και παρατηρείται στις φράσεις, τις προτάσεις και τις περιόδους. Ενώ όμως, η αντίθεση στον Γοργία είναι υποταγμένη στο ρυθμό της περιόδου, δημιουργώντας την αίσθηση ισορροπίας με το ισοσύλλαβο κτίσιμο των φράσεων και των προτάσεων, στον Θουκυδίδη η αντίθεση αυτή ανελίσσεται ανώμαλα, αντιστοιχώντας πλήρως στο σπινθηροβόλο και ανήσυχο πνεύμα του.

Το γεγονός ότι κυρίως αντιπαράθετονται οι προτάσεις μέσα στην περίοδο αντί να υποτάσσονται σε μια οικονομική ιδέα, ενισχύει την αυτονομία τους και δημιουργεί ακαμψία στο ύφος. Ωστόσο, συμβάλλει αποφασιστικά στην ακρίβεια και τη σαφήνεια, με την παράθεση των αντίθετων απόψεων. Πολλές φορές η αντιθετική δόμηση είναι πυκνή και δημιουργεί δυσνόητες περιόδους.

Άλλο κύριο χαρακτηριστικό του θουκυδιδικού ύφους είναι η **αφαιρετικότητα**, δηλ. η χρήση ρηματικών τύπων, όπως μετοχών και απαρεμφάτων στη θέση ουσιαστικών, που οφείλεται στην απουσία αφηρημένων ουσιαστικών από τη ρητορεία της πρώιμης περιόδου και τη γειννιάσή της με την ποίηση που ήταν φυσικό να την επηρεάζει.

Στις δημηγορίες η αφαιρετικότητα είναι συχνότερη, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται και μεγάλη παρουσία γνωμικών, που χρησιμοποιούνται ως προκείμενες συλλογισμών. Η ρητορεία της εποχής κατέφευγε σε τέτοιες γενικές απόψεις, που αφορούσαν το συμφέρον, το δίκαιο, τη φιλία, το σεβασμό κ.λπ., γιατί πάνω σ' αυτές μπορούσε να οικοδομήσουν πειστικά την επιχειρηματολογία της.

Αυτή η γνωμολογία μαζί με τα λεκτικά σχήματα, όπως παρομοιώσεις και μεταφορές, βρισκόταν πάνω από την επίδραση της ποίησης και, καθώς την εποχή αυτή δεν διακρίνονταν ατομικά χαρακτηριστικά στους λόγους των αγορητών, αυτά ήταν που δημιουργούσαν τη διαφορά μεταξύ τους. Έτσι εξηγείται ότι από τους λόγους μεγάλων πολιτικών και ρητόρων, όπως του Περικλή, έχουν διασωθεί σχήματα λόγου.

Τρίτο χαρακτηριστικό του θουκυδιδικού ύφους είναι η λεγόμενη **ποικιλία**. Αυτή είναι αποκλειστικό του υφολογικό γνώρισμα, αφού πολύ σπάνια απαντά στους κλασικούς συγγραφείς με εξαίρεση του Ξενοφώντα, ο οποίος μιμείται το θουκυδιδικό ύφος. Η ποικιλία είναι η σύνδεση γραμματικά ανόμοιων συνδεδομένων μελών, αλλά ισοδύναμων συντακτικά και παρουσιάζει ευρεία εφαρμογή.

- Σύνδεση ουσιαστικού και δευτερεύουσας ουσιαστικής πρότασης
- Σύνδεση ουσιαστικού και δευτερεύουσας αναφορικής πρότασης
- Σύνδεση επιθετικής μετοχής και επιθετικής πρότασης
- Σύνδεση εμπρόθετου και ουσιαστικής ή επιθετικής πρότασης
- Σύνδεση ειδικής πρότασης και ειδικού απαρεμφάτου

Απαντούν επίσης συνδέσεις **απαρεμφάτου και μετοχής, μετοχής και δευτερεύουσας επιρ/κής πρότασης, ουσιαστικού και δευτερεύουσας υποθετικής πρότασης**

β. Γλώσσα

Η γλωσσική μορφή¹ της θουκυδιδικής ιστοριογραφίας με την αρχαιότητα και τον ποιητικό χρωματισμό επιβεβαιώνει με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο την προσκόλληση του ιστορικού σ' ένα μεγαλόπρεπο τρόπο έκφρασης ανάλογο με τη σοβαρότητα της ιστορικής του ανάλυσης.

Η ραγδαία εξέλιξη του πεζού λόγου, την οποία δεν μπόρεσε να παρακολουθήσει λόγω της εξορίας του από την Αθήνα, δεν είναι αρκετή να δικαιολογήσει την αρχαιότητα του ύφους του, αφού η προσπάθειά του να μεταπλάσει την αρχαία αττική διάλεκτο, στην οποία έγραψε, σε γλωσσικό όργανο κατάλληλο ν' ανταποκριθεί στις νέες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες του β' μισού του 5^{ου} αι. π.Χ., καταδείκνυαν έναν αξεπέραστο τεχνίτη του λόγου.

Ενδεικτικό είναι ότι την αρχαία ατθίδα δεν τη χρησιμοποιεί στην καθαρή της μορφή. Σ' αυτήν ανήκει σίγουρα η προφορά της αττικής της εποχής του, το επίρρημα η κατάληξη των ουσιαστικών σε' δεν ανήκει όμως η γραφή των συμπλεγμάτων που είναι ιωνικά αντί για τη γνήσια αττική προφορά. Ο Θουκυδίδης και ο Αντιφών χρησιμοποίησαν βέβαια συνειδητά τα ιωνικά αυτά συμπλέγματα, που είχαν ήδη λογοτεχνική θητεία λόγω της χρήσης τους στην τραγωδία, θεωρώντας τα αντίστοιχα αττικά δείγμα διαλεκτικού επαρχιωτισμού.

Μερικές επίσης διπλοτυπίες που παρατηρούνται στο έργο, ανάγονται στον ίδιο το συγγραφέα, που δεν αισθανόταν καμία δέσμευση για γλωσσική αυστηρότητα, όπως οι μεταγενέστεροι φιλόλογοι. Τέτοιας έκτασης άλλωστε ομοιογένεια και καθαρότητα, σαν κι αυτήν που επιζητούσαν αργότερα οι αττικιστές για τους εκπροσώπους του αττικού περιοδικού ύφους, δεν υπήρξε ποτέ σε κανένα κλασικό συγγραφέα.

Το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται ουδέτερα επιθέτων και έναρθρα απαρέμφατα στη θέση ουσιαστικών είπαμε πως οφείλεται στην έλλειψη αφηρημένων ουσιαστικών που παρατηρείται στον πρώιμο πεζό λόγο. Έτσι, για να ανταποκριθεί η γλώσσα στη δημιουργία νέων αφηρημένων εννοιών, που οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της περικλεικής περιόδου δημιούργησαν (συμμετοχή του πολίτη στα πολιτικά δρώμενα, ανάπτυξη της ανθρωποκεντρικής φιλοσοφίας με τη σοφιστική), η προσφυγή στους ονοματικούς τύπους του ρήματος ήταν αναγκαία επιλογή της πρώιμης πεζογραφίας.

Ταυτόχρονα, ο εννοιολογικός δυναμισμός των τύπων αυτών που μπορούσαν να δεχτούν ή να υπονοήσουν υποκείμενο και αντικείμενο πρόσφερε παραστικότητα και ζωντάνια στο λόγο. Την ίδια δύναμη είχαν και τα ουδέτερα επιθέτων που χρησιμοποιούνται κατά κόρον στη θέση αφηρημένων ουσιαστικών

Η παρουσία επίσης ποιητικών λέξεων στο έργο πρέπει να θεωρείται φυσιολογική, γιατί ο πρώιμος πεζός λόγος, επειδή δεν είχε αναπτύξει δικό του λεξιλόγιο, αντλούσε υποχρεωτικά για την κάλυψη των αναγκών του από την ποίηση είναι δανεισμένες από την ποίηση στον πεζό λόγο και δίνουν ένα ποιητικό χρωματισμό στο έργο. Την ίδια εγγύτητα με την ποίηση προδίδει και η δύναμη των προθέσεων που κρατούν αμείωτη την πρωταρχική τους σημασία και δίνουν τη δυνατότητα στο Θουκυδίδη να δηλώσει πολλές επιρρηματικές σχέσεις με την πλατιά χρήση του σύνθετου ρήματος.

Ότι βέβαια ο Θουκυδίδης, ζώντας τις κοσμογονικές εξελίξεις στη σκέψη που επέφερε η σοφιστική, εκτέθηκε υποχρεωτικά στην επιρροή της αυτό το επιβεβαιώνει η μορφή του έργου του. Αναφέραμε προηγούμενα την αποφασιστική επίδραση του Πρωταγόρα στη διαμόρφωση ενός νέου τρόπου αντίληψης, που βρήκε την έκφρασή της στο αντιθετικό ύφος. Το ρητορικό ύφος, που διαμορφώθηκε συστηματικά την περίοδο αυτή, βλέπουμε ν' αποτελεί το επίσημο ύφος του Θουκυδίδη αποτυπωμένο κυρίως στις δημηγορίες. Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη στα αφηρημένα ουσιαστικά και στις λεπτές εννοιολογικές του αποχρώσεις, ένας τομέας με τον οποίο ασχολήθηκε επιτυχώς ο Πρόδικος ο Κείος, πρόσφερε στο Θουκυδίδη, όπως πρόσφερε και στους ρήτορες της περιόδου αυτής, ένα ευρύ ορίζοντα εκλεκτικής χρήσης των λέξεων.

Σημασία έχει να τονίσουμε ακόμη μια φορά ότι το υλικό αυτό ο Θουκυδίδης δεν το ενσωμάτωσε, αλλά το επεξεργάστηκε και το μπόλιασε με θαυμαστή επιδεξιότητα. Αυτό φαίνεται χαρακτηριστικά στο γεγονός ότι οι συνθήκες και οι λόγοι των ξένων αγορητών δεν παραθέτονται στη διάλεκτό τους, αλλά μεταπλασμένα στη γλώσσα του έργου. Οι περιπτώσεις στις οποίες τα κείμενα των ψηφισμάτων τα καταγράφει αυτούσια, είναι σπάνιες (π.χ. 5,77 & 79) και οφείλονται προφανώς στο ότι ο ιστορικός δεν κατόρθωσε να περάσει ένα τελευταίο χέρι.

7.3. Ξενοφών: Το αφηγηματικό ύφος

Σε σύγκριση με χα δυσνόητα ιστοριογραφικά έργα του Ηροδότου και του Θουκυδίδη, η ξενοφωντική ιστοριογραφία κερδίζει σε απλότητα και ευληπτότητα και θαυμάστηκε πολύ καλά τη ρωμαϊκή εποχή και την όψιμη αρχαιότητα. Από αυτές όμως τις αρετές του συγγραφέα έως τον χαρακτηρισμό του λεξικού της Σούδας, που θεωρεί τον Ξενοφώντα «αττική μέλιττα» υπάρχει δίχως άλλο μεγάλη απόσταση.

Τα χαρακτηριστικά του ύφους του είναι τα εξής:

α. Δομή

Η επίδραση της θουκυδικής ιστοριογραφίας στα δύο πρώτα βιβλία των *Ελληνικών* του Ξενοφώντα ήταν φυσικό να επηρεάσει, ως ένα βαθμό το ύφος του. Αυτό προκύπτει από την αντιθετική παράθεση των προτάσεων, την μακρά περίοδο και την παρουσία του ιδιαίτερου Θουκυδιδικού χαρακτηριστικού. Σε κάθε περίπτωση όμως η παρατηρούμενη αντιθετικότητα δεν μπορεί να αλλοιώσει τον μη έντεχνο περιοδικό αφηγηματικό χαρακτήρα, στον οποίο κατά βάση ανήκει το ξενοφωντικό ύφος, όπως φαίνεται στις δημηγορίες. Στα αφηγηματικά μέρη ακολουθεί απλούστερη διατύπωση. Παντού πάντως διαπιστώνει κανείς έντονη την κλίση του συγγραφέα για τον πλάγιο λόγο και τη μετοχική φράση. Απλοποίηση στη σύνταξη φαίνεται σ' εκείνα τα σημεία όπου αντί της δοτικής απαντά εμπρόθετο.

β. Γλώσσα

Στα έργα του ο Ξενοφών παρουσιάζει πολλά μη αττικά διαλεκτικά στοιχεία, ώστε με τα αττικιστικά κριτήρια να μη θεωρείται καθαρή. Είναι βέβαια φυσικό να υιοθετεί σπαρτιατική στρατιωτική ορολογία. Το ιωνικό περίβλημα που εμφανίζεται στη θέση γνήσιων αττικών τύπων αν και πολύ λίγο, δίνει έναν τόνο διαλεκτικού χρωματισμού. Η παρουσία σύνθετων ρημάτων οφείλεται σε πρόδηλη επίδραση του Θουκυδίδα. Γενικά όμως η γλώσσα του ρέει ομαλότερα και προαναγγέλλει έτσι την κοινή.